

Tekst

Lies Alons (ITTA)

Met bijdragen van

Paula Bosch (ITTA), Jacqueline de Maa (ITTA), Inge van Meelis (ITTA), René Melisse (Sardes) en Simon Verhallen (CvE)

Eindredactie

Femmy Witte (ITTA)

Ontwerp en opmaak

Pieter van Huizen

Druk

Drukkerij Koopmans Zwanenburg

DVD

HelldolProdukties

Colofon

Deze brochure is uitgebracht in het kader van de Campagne Leersucces, een project ter bevordering van het leersucces van leerlingen in het vmbo - mbo in opdracht van het Ministerie van VROM

2010

ISBN 978-90-75491-20-3

Inhoud

	Voorwoord	3
1	Inleiding	5
2	De Campagne Leersucces in woord	9
3	De Campagne Leersucces in beeld	13
	De leerling aan het woord	16
	Praktijkvoorbeeld 1 - Samenwerken in de installatietechniek	17
	Praktijkvoorbeeld 2 - Schrijftaken bij motorvoertuigentechniek	22
	Praktijkvoorbeeld 3 - Taalontwikkeling op de stage	26
	Praktijkvoorbeeld 4 - Samenwerken rond leesvaardigheid	30
	Praktijkvoorbeeld 5 - Het studieloopbaangesprek	34
4	In gesprek over de Campagne Leersucces	37
4.1	In gesprek over leersucces	38
4.2	In gesprek over leesvaardigheid	41
4.3	In gesprek over woordenschat	45
4.4	In gesprek over interactie	50
4.5	In gesprek over activerende didactiek	54
4.6	In gesprek over schrijfvaardigheid	57
	Verder lezen	61

Voorwoord

De *Campagne Leersucces in beeld en woord* laat zien op welke manieren docenten in het vmbo en in het mbo samenwerken om het leersucces van hun leerlingen te vergroten. Deze dvd is ontwikkeld in opdracht van het Ministerie van VROM.

Onze dank gaat uit naar allen die ons een kijkje hebben gegund in de ontwikkeling die zij doormaken op weg naar een doorlopende taalleerlijn: leerlingen, docenten en scholen.

Lies Alons

Projectleider Campagne Leersucces vmbo - mbo
Amsterdam, oktober 2010

Inleiding

De opdracht van de *Campagne Leersucces vmbo - mbo* (2005), was een methodiek te ontwikkelen om de leerloopbaan van jongeren in het beroepsonderwijs succesvol te laten verlopen. Cruciale pijlers in het project zijn: doorlopende leerlijnen rondom taal en vak, taalontwikkende didactiek in alle vakken, en intensieve samenwerking tussen taal- en vakdocent én tussen vmbo en mbo. Dit alles met het doel het leersucces van de leerlingen te bevorderen en de uitval van leerlingen in de overstap van vmbo basisberoepsgerichte leerweg naar mbo niveau 2 te beperken. Het Ministerie van VROM is opdrachtgever van dit project, waarin het ITTA heeft samengewerkt met Sardes. Het ITTA is het expertisecentrum NT2 van de Universiteit van Amsterdam. Het ITTA traint, begeleidt en coacht docententeams bij de invoering van taalbeleid in het vmbo en mbo. Sardes is een onafhankelijk bureau dat kennis op het terrein van onderwijs, jeugd en zorg toepasbaar maakt voor beleid en praktijk.

Bij de start van de Campagne Leersucces in 2005 was het nog niet zo eenvoudig om samenwerkingsverbanden aan te gaan tussen vmbo en mbo. Meestal wilde één van de partijen graag en de ander toch maar niet. Het bewustzijn dat vmbo en mbo elkaar nodig hebben en kunnen versterken was nog niet echt doorgedrongen in de instellingen. Uiteindelijk zijn er in de startperiode vier samenwerkingsverbanden ontstaan die hebben deelgenomen aan de Campagne Leersucces. Deze scholen hebben de afgelopen jaren¹ gewerkt aan een succesvolle doorstroom van vmbo naar mbo, waarbij de taalontwikkeling een grote rol speelde.

Na de eerste projectperiode is gekeken op welke manier de ervaringen en opbrengsten van de Campagne Leersucces beschikbaar gemaakt kunnen worden voor andere scholen die willen werken aan een doorlopende leerlijn. In opdracht van het Ministerie van VROM zijn diverse instrumenten ontwikkeld voor de verspreiding van de methodiek.

Ten eerste de dvd *De campagne in beeld en woord*, waarin verschillende teams laten zien op welke manier zij werken met de onderdelen van de

methodiek van de campagne. Aan de hand van deze dvd kunnen andere scholen kijken naar ervaringen van samenwerkende teams, met als doel een eigen samenwerking van de grond te krijgen.

Ten tweede is een ondersteuningsaanbod samengesteld voor VM2-trajecten die een doorlopende leerlijn willen ontwikkelen. In het VM2-experiment, opgezet door het Ministerie van OCW, werken leerlingen op één locatie, met één team en één pedagogisch didactisch concept, toe naar een niveau 2 kwalificatie. Dat gebeurt door de bovenbouw van de basisberoepsgerichte leerweg van het vmbo samen te voegen met de opleiding mbo-niveau 2. Leerlingen krijgen zo in een vertrouwde omgeving, volgens een vaste aanpak, les van leraren die ze al kennen. In principe kunnen ze het mbo 2-diploma zelfs in drie jaar halen, in plaats van in vier jaar. VM2-trajecten kunnen ondersteuning krijgen bij het opzetten van een taalontwikkeland curriculum. Hiervoor wordt gebruikt gemaakt van het scholingsaanbod van de Campagne Leersucces. Ook andere samenwerkingsverbanden tussen vmbo en mbo, bijvoorbeeld de Beroepscolleges, kunnen gebruiken maken van de methodiek van de Campagne Leersucces.

6

Ten derde is een website gelanceerd met informatie over de methodieken van de Campagne Leersucces (www.campagneleersucces.nl). Op deze website is informatie over de eerste projectperiode te vinden en nieuwe informatie over de instrumenten voor implementatie en over de nieuwe trajecten.

Tot slot is een train-de-trainersmodule ontwikkeld waarmee samenwerkingsverbanden vmbo - mbo de methodieken van de Campagne kunnen implementeren in de eigen onderwijspraktijk.

Deze brochure bevat informatie over praktijkvoorbeelden van de Campagne Leersucces vmbo - mbo. In hoofdstuk twee wordt achtergrondinformatie gegeven over de campagne. De beschrijving van filmfragmenten met praktijkvoorbeelden en bijbehorende kijkvragen staat in hoofdstuk drie. Tenslotte zijn in hoofdstuk vier een aantal korte interviews opgenomen met de leden van het Campagneteam over de verschillende onderdelen van taalvaardigheid die van belang zijn om de leerlingen taalvaardiger te maken.

7

2

De Campagne Leersucces in woord

Taalvaardigheid en leersucces

Het belang van een doorlopende leerlijn is evident, gezien het aantal leerlingen dat juist in de overgang van vmbo naar mbo struikelt en de opleiding vervolgens zonder beroepskwalificatie verlaat. Taalvaardigheid speelt een belangrijke rol bij leersucces. Voldoende beheersing van taalvaardigheid om de vakteksten te lezen, over het vak te spreken en te schrijven zorgt ervoor dat de leerlingen de vaklessen beter begrijpen. Dat geeft voldoening en motivatie en zorgt voor leersucces.

Met de beschrijving van de taalniveaus voor doorstroom in het onderwijs van de commissie Meijerink lijkt de eerste drempel geslecht. De cruciale vraag is nu: hoe zorgen we dat de leerlingen deze taalniveaus ook daadwerkelijk behalen?

De doorgaande taalleerlijn start met het bewustzijn van het gewenste eindniveau en een heldere visie over hoe leerlingen de taal het beste kunnen leren. Taalontwikkeling moet langs drie lijnen worden gestimuleerd:

- In de vaklessen; veel lezen, luisteren, gesprekken voeren en schrijven in de beroepsgerichte activiteiten van het vak. Veel kilometers maken!
- In de les Nederlands; de plaats bij uitstek om de regels van een klantgesprek of de opbouw van een brief te leren. Alle onderwerpen die te maken hebben met de systematiek van de taal horen hier thuis.
- Via individuele taalondersteuning; voor leerlingen met een grote taalachterstand of persoonlijke taalproblemen.

Daarnaast is het van belang dat alle docenten in de beroepsopleiding taalontwikkend lesgeven. Dat betekent dat taal- en vakdocent de kansen voor taalontwikkeling leren herkennen en benutten en daarbij samenwerken.

Daadwerkelijk resultaat

In de Campagne Leersucces vmbo - mbo staat de taalontwikkeling van de leerling centraal. Ervaringen in dit project laten zien dat je daadwerkelijk resultaat kunt boeken als docenten gaan samenwerken. Leren in de praktijk, succeservaringen opdoen en taalontwikkeling stimuleren zijn de pijlers. Alles draait om de *samenwerking* tussen docenten; horizontaal (tussen taal- en vakdocent op een locatie) en verticaal (tussen vmbo - mbo).

Het uitgangspunt is altijd de vorming van een team rondom een beroepsrichting. Een dergelijk 'campagne' - team bestaat uit minimaal vier docenten: de vakdocent en de docent Nederlands van het vmbo en van het mbo. Zij werken samen aan een doorgaande taalleerlijn in de context van het vak en worden daarbij ondersteund door middel van scholingsbijeenkomsten rondom taalontwikkende didactiek, teambijeenkomsten voor de koppeling met de eigen onderwijspraktijk en coaching bij de uitvoering in de eigen lessen.

Ieder team bepaalt zelf hoe groot of klein de samenwerking is: kennismaken met elkaars lesinhoud, werkwijzen uitwisselen, bij elkaar op lesbezoek gaan, samen opdrachten uitwerken, een feedbackformulier ontwikkelen of een woordenschataanpak uitwerken enzovoort. Daarbij wordt steeds aangesloten bij de lespraktijk van de docenten.

Uit het onderzoek tijdens de Campagne Leersucces² blijkt dat zowel docenten als leerlingen ervaren dat er daadwerkelijk iets verandert in de klas: samenwerking loont! Het onderzoek laat zien dat de docenten in de loop van het project meer taalontwikkend gaan lesgeven, zowel de docent Nederlands als de vakdocent. Dit wordt vastgesteld door zowel de taalexperits, de docenten zelf als door leerlingen.

Starten op microniveau

Dat wil echter niet zeggen dat deze werkwijze binnen deze school al in alle klaslokalen is doorgedrongen. Niet alle docenten zijn meteen enthousiast over een dergelijke werkwijze. Het is zinvol om met pilots binnen de school te starten en goede voorbeelden uit de eigen onderwijspraktijk uit te werken. Deze pilots kunnen andere docenten

enthousiasmeren en een bijdrage leveren aan het taalbewustzijn in het docententeam.

Om te werken volgens deze aanpak is het van belang dat:

- scholen een duidelijke visie op taal hebben;
- er draagvlak en betrokkenheid bij zowel management als docenten is;
- docenten ruimte krijgen om te experimenteren (randvoorwaarden faciliteren);
- docenten deskundige inhoudelijke ondersteuning krijgen;
- er voortdurende uitwisseling van ervaringen, lesmaterialen en lesvoorbeelden is, ten behoeve van de deskundigheid én motivatie van de docenten.

Maar bovenal moet het besef doordringen dat je als vmbo-docent en mbo-docent elkaar veel te bieden hebt in het belang van je leerlingen.

3

De Campagne Leersucces in beeld

Op de dvd laten teams zien op welke manier zij werken aan een doorgaande taalleerlijn binnen de school én tussen vmbo - mbo. Het uitgangspunt is steeds een samenwerkend team rondom een vakrichting. In het team gaan taal- en vakdocent(en) op zoek naar taalontwikkende activiteiten rondom de beroepstaken van de opleiding. Het doel is om gezamenlijk tot een nieuwe aanpak te komen waarin ruimte is voor taalontwikkeling op diverse plaatsen in de opleiding; in de vakles, in de les Nederlands en op de stage. Op die manier is taal een onderdeel van het vak en ontwikkelt de taalvaardigheid van de leerlingen zich aan de hand van het vak.

De volgende teams hebben hun samenwerking in beeld laten brengen:

1. Het team Installatietechniek van het College voor Beroepsonderwijs en het Regio College in Purmerend.
2. Het team Motorvoertuigentechniek van het College voor Beroepsonderwijs en het Regio College in Purmerend.
3. Autodemontage Lust (stagebedrijf).
4. Het team Handel & Administratie van het Augustinus College in Amsterdam (VM2-traject).
5. Het team Handel & Administratie van het Beroepscollege Calvin in Amsterdam (VM2-traject).

In de praktijkvoorbeelden zijn diverse aspecten te zien die een rol spelen bij samenwerken aan een doorgaande taalleerlijn, bijvoorbeeld aandacht voor de visie op taal leren en gebruikmaken van taalontwikkende didactiek in de vakles of op de stage. Daarnaast laten de praktijkvoorbeelden verschillende facetten zien van de procesmatige kant: de samenwerking van docenten in een teambijeenkomst en het terugkijken naar het resultaat van de activiteiten in een coachgesprek.

Op de dvd is in beeld gebracht op welke manier de docenten omgaan met deze methodiek, welke problemen ze tegenkomen en op welke manieren ze proberen deze op te lossen. Daarbij is zoveel mogelijk het 'echte werk' op docentenniveau in beeld gebracht. Het zijn de docenten die samen een lesprogramma maken voor een doorgaande taalleerlijn en een leeromgeving creëren waarin leerlingen onbelemmerd kunnen doorgaan met leren tot het behalen van een startkwalificatie. Ieder team heeft zelf bepaald welk onderdeel past bij de stand van zaken op de school en verder uitgewerkt moet worden. Er is steeds direct aangesloten bij de lopende ontwikkelingen en activiteiten op de scholen.

Het proces van het team wordt gevolgd, dat betekent dat er goede initiatieven en voorbeelden in beeld worden gebracht, resultaten c.q. producten en dat er ook ruimte is voor constructieve feedback. De praktijkvoorbeelden geven inzicht in de mogelijkheden die binnen de school aanwezig zijn om te werken aan taalontwikkeling binnen de beroepsopleiding en samenwerking tussen vmbo en mbo.

Gebruiksaanwijzing

De dvd kan worden ingezet bij alle teams en scholen die samen willen werken aan taalontwikkeling in de beroepsopleiding en de stage om op die manier te komen tot een succesvolle doorstroom van vmbo naar mbo (leersucces van de leerlingen).

Bij ieder filmfragment is een korte beschrijving opgenomen waarin informatie wordt gegeven over de achtergrond van de school en de opzet van de praktijksituatie. Ieder filmfragment bestaat uit een aantal onderdelen, dat samen één geheel vormt. Bij elk onderdeel zijn kijkvragen opgenomen, die bedoeld zijn om de aandacht van de kijker te richten op een cruciaal aspect van de Campagne Leersucces. Op de website www.campagneleersucces.nl is aanvullende informatie over de praktijkvoorbeelden te vinden.

De praktijkvoorbeelden op de dvd kunnen in verschillende situaties voor diverse doeleinden worden ingezet, bijvoorbeeld:

- Tijdens een teambijeenkomst voor taalbewustwording: welke rol speelt taal in het vak?
- Tijdens een training voor taalcoaches of taalcoördinatoren: hoe kan ik samen met mijn vakcollega's aan taalontwikkeling werken?
- Voor docenten om te reflecteren op eigen taalontwikkelende activiteiten in de klas: welke mogelijkheden kan ik zelf uitwerken in mijn lessen?
- Tijdens een teambuildingsbijeenkomst: werkt deze aanpak ook voor ons?
- Voor leerlingen, ter voorbereiding op een praktijkopdracht: hoe kan ik samenwerken met een mbo-leerling?
- Voor het management: hoe kunnen we binnen onze school werken aan taalbeleid?

De leerling aan het woord

16

Inhoud

Theo zit in 3 vmbo op het College voor Beroepsonderwijs in Purmerend en 'doet de richting motorvoertuigen'. Zijn moedertaal is Kantonees. Hij vertelt over zijn ervaringen met Nederlands bij het praktijkvak motorvoertuigentechniek en bij het vak Nederlands.

Kijkvragen

1. Welke problemen ervaart Theo met Nederlands in de opleiding?
2. Welke oplossingen bedenkt Theo hier zelf voor?
3. Hoe kan Theo meer leersucces ervaren in zijn opleiding?
4. Wat voor soort taalproblemen ervaren uw leerlingen?
5. Welke mogelijke oplossingen ziet u? Wat en wie heeft u daarvoor nodig?

Praktijkvoorbeeld 1

Samenwerken in de installatietechniek

17

Inhoud

Het College voor Beroepsonderwijs (vmbo) in Purmerend werkt samen met het Regio College (mbo). Docenten van beide scholen werken in één school samen aan één doorlopende opleiding. Hiermee is het voor leerlingen mogelijk om versneld de opleiding vmbo - mbo af te ronden. In de richting installatietechniek werken docenten uit het vmbo en het mbo samen. Ze bereiden een opdracht voor waarin een mbo-leerling instructie geeft aan een vmbo-leerling. In deze opdracht moet zowel aan de vakinhoud als de taalontwikkeling worden gewerkt. Het doel van de opdracht is divers:

- De mbo-leerling leert instructie geven aan een andere leerling.
- De vmbo-leerling maakt kennis met het vak installatietechniek.
- Taal- en vakdocenten koppelen taal aan het praktijkvak.

Onderdelen

1. Docenten aan het werk
2. Leerlingen aan het werk
3. Reflecteren op de opdracht
4. Het nagesprek

Onderdeel 1 - Docenten aan het werk

Twee vakdocenten en één taaldocent zijn met elkaar in gesprek over een opdracht waarin vakinhoud en taal ineen geschoven worden. De vakdocenten hebben een plan voor een inhoudelijke opdracht waarin twee leerlingen, één van het mbo en één van het vmbo, samen een opdracht uit de installatietechniek uitvoeren. Ze willen de opdracht afsluiten met een reflectiegesprek, conform de werkwijze die gehanteerd wordt in het mbo.

Kijkvragen

1. *Wat is de rol van de taaldocent bij deze opdracht?*
2. *Wat levert de samenwerking tussen de vakdocenten van vmbo en mbo op?*
3. *Wat is het belang van een zorgvuldige voorbereiding van de opdracht?*
4. *Deze samenwerking vraagt een goede voorbereiding. Hoe zou u dat kunnen organiseren in uw eigen situatie?*

Onderdeel 2 - Leerlingen aan het werk

Ali en Willem werken samen aan een praktijkopdracht in de installatietechniek. Zij hebben van tevoren aan de hand van een kennismakingsopdracht met elkaar kennism gemaakt. De leerlingen hebben allebei een ander doel. Voor Ali (mbo) is het doel van deze opdracht instructie geven aan een andere leerling. Voor Willem (vmbo) is het doel kennismaken met het vak installatietechniek.

Kijkvragen

1. Wat levert het beide leerlingen op als een mbo-leerling instructie geeft aan een vmbo-leerling?
2. Wat is het doel van de interventie van de vakdocent?
3. Wat ziet u aan leerervaringen bij de twee leerlingen na de interventie?
4. Hoe kan een dergelijke samenwerking tussen leerlingen een plaats krijgen in uw opleiding?

Onderdeel 3 - Reflecteren op de opdracht

De leerlingen krijgen instructie van de taaldocent voor het schrijven van een reflectieverslag. Tijdens het schrijven van het verslag kunnen ze hulp vragen aan de taaldocent. Daarna voert de vakdocent met iedere leerling afzonderlijk een reflectiegesprek.

Kijkvragen

1. Wat is het nut van intensieve reflectie (mondeling en schriftelijk) op de opdracht?
2. Wat heeft Ali nodig om instructie te leren geven? Wat is de rol van Nederlands hierbij?
3. Hoe laat u uw leerlingen reflecteren op een complexe opdracht?

Onderdeel 4 - Het nagesprek

De taaldocent voert een reflectiegesprek met de vakdocent. Daarna praten de docenten met de externe coach na over de totale opdracht.

Kijkvragen

1. Hoe geeft de taaldocent inhoud aan het nagesprek?
2. Wat zijn de opbrengsten voor de vakdocent?
3. Wat zijn de opbrengsten voor de taaldocent?
4. Wat zijn de succesfactoren voor het slagen van een dergelijke samenwerkingsopdracht?

Praktijkvoorbeeld 2

Schrijftaken bij motorvoertuigentechniek

22

Inhoud

Op het College voor Beroepsonderwijs in Purmerend is het vmbo samen met het mbo (Regio College) binnen één gebouw gaan werken. Docenten van beide scholen werken in school met elkaar en bij elkaar samen aan één doorlopende opleiding. Hiermee is het voor leerlingen mogelijk om versneld de opleiding vmbo-mbo af te ronden.

In deze 'good practice' werken een taal- en een vakdocent uit het vmbo en een vakdocent van het mbo samen aan een nieuwe werkwijze rondom schrijfvaardigheid. De docenten proberen een aanpak te ontwikkelen waarin schrijftaken aan het lesprogramma van het vak worden toegevoegd (taalontwikkelend vakonderwijs). In de aanpak gaan het vmbo en het mbo op dezelfde manier te werk.

Onderdelen

1. De teambijeenkomst
2. Feedback op de schrijftaak
3. Het coachgesprek

Onderdeel 1 - De teambijeenkomst

In de teambijeenkomst praten docenten eerst over nut en noodzaak voor taalontwikkeling in de vakles en de rol van het vak Nederlands. Ze kijken met elkaar naar een lesfragment schilderen waarin taalopdrachten zijn toegevoegd aan de praktijkles. Ze bespreken de kansen voor taalontwikkeling en de mogelijkheden in de eigen onderwijspraktijk. Daarna werken ze met elkaar een opdracht uit die aansluit bij de lespraktijk op dat moment: een stageplek zoeken. Deze opdracht komt zowel in het vmbo als in het mbo aan de orde. De vakdocent zorgt voor de inhoudelijke input. De taaldocent is verantwoordelijk voor het onderdeel feedback. Samen ontwikkelen ze een opdracht waarin aandacht wordt besteed aan de vakinhoud en de benodigde taalvaardigheid.

Kijkvragen

1. Wat draagt het kijken naar een lesfragment van een andere les bij aan de voorbereiding?
2. Wat levert de samenwerking tussen taal- en vakdocent concreet op in dit fragment?
3. Wat draagt het kijken naar dit lesfragment bij aan uw lespraktijk?

23

Onderdeel 2 - Feedback op de schrijftaak

Quincy (vmbo) belt naar een stagebedrijf voor een stageplek. Daarna gaat hij, aan de hand van de opdracht, een e-mail schrijven. Nick (mbo) krijgt instructie van de vakdocent voor het schrijven van de e-mail en schrijft vervolgens een e-mail. Daarna krijgen ze ieder feedback op de e-mail, eerst van de taaldocent en later van de vakdocent.

Kijkvragen

1. Wat is het effect van de uitgebreide feedback van de taaldocent en de vakdocent op de schrijfoopdracht?
2. Feedback op de e-mail is een belangrijk onderdeel van de opdracht. De taaldocent geeft feedback aan Quincy en Nick. Welke feedback zou u aan de taaldocent kunnen geven?
3. Op welke manier geeft u feedback op schrijfproducten van leerlingen? Wat is het effect van uw handelingen?

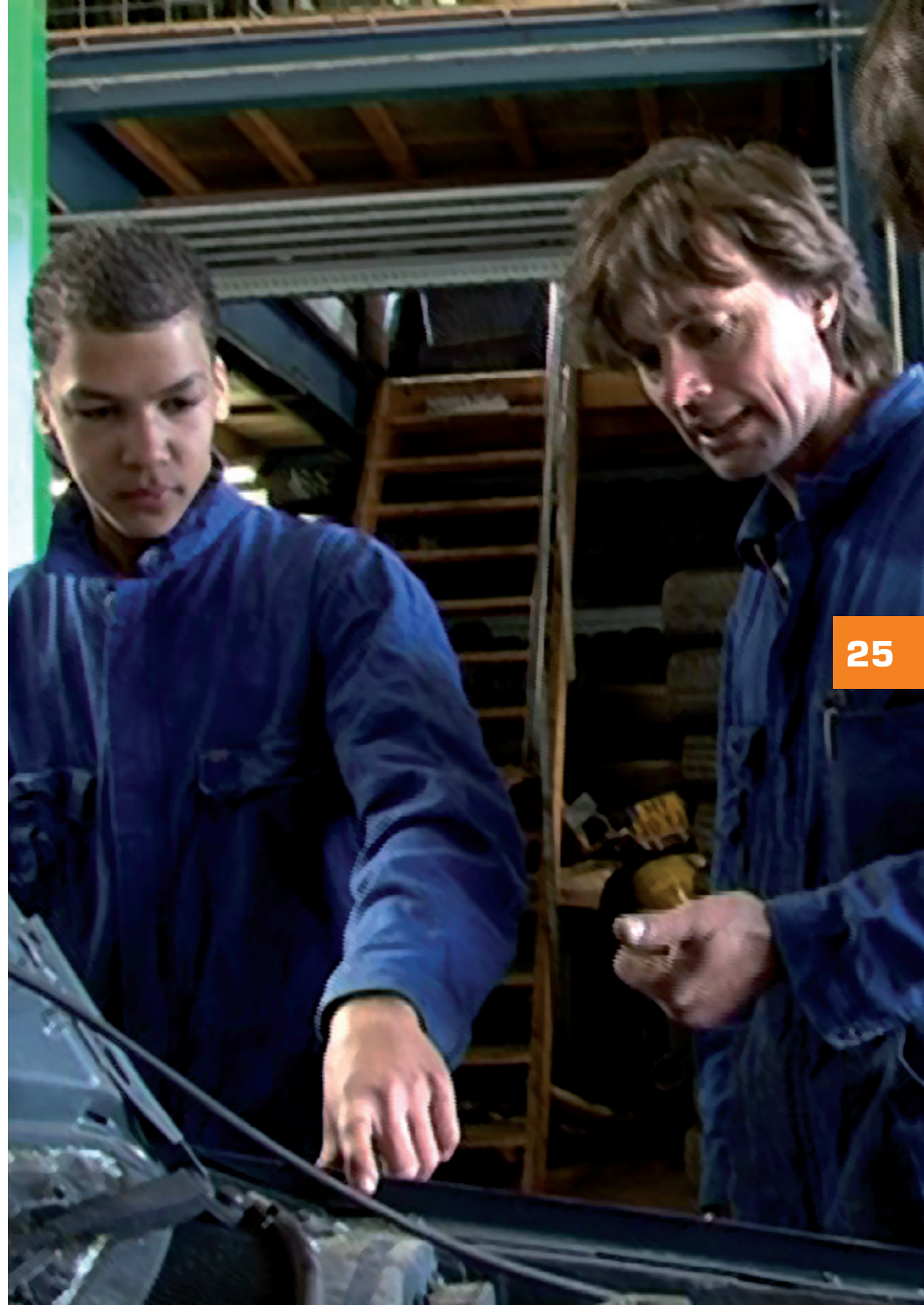
24

Onderdeel 3 - Het coachgesprek

In het coachgesprek geven de docenten hun mening over de ontwikkelde opdracht en de samenwerking tussen de docenten. De externe coach stelt vragen over de samenwerking tussen taal- en vakdocent nu en in de toekomst.

Kijkvragen

1. Wat vinden de taal- en vakdocenten van de samenwerking bij de opdracht?
2. Wat is het effect van de externe coach op het vormgeven van de samenwerking tussen taal- en vakdocent?
3. Hoe kunnen de docenten deze aanpak verder uitwerken in de opleiding? Welke opties ziet u?
4. Hoe zou in uw situatie de samenwerking tussen taal- en vakdocent gerealiseerd kunnen worden?

25

Praktijkvoorbeeld 3

Taalontwikkeling op de stage

26

Inhoud

Kilian en Dean zitten in 3 vmbo op het College voor Beroepsonderwijs in Purmerend en volgen de opleiding motorvoertuigentechniek. Zij lopen drie weken stage bij Autodemontage Lust in Purmerend. Tijdens deze stage maken zij kennis met diverse aspecten van het vak. De stagebegeleider zorgt ervoor dat op verschillende manieren aandacht wordt besteed aan de taalontwikkeling van de leerlingen.

Onderdelen

1. De werkbepreking
2. Bespreking op de werkplek
3. Instructie op de werkplek
4. In gesprek met de stagebegeleider

Onderdeel 1 - De werkbepreking

De werkdag start met de werkbepreking met het hele team. Tijdens deze bespreking worden de taken voor de komende dag besproken en wordt teruggekeken op de werkzaamheden van de vorige dag.

Kijkvragen

1. *Wat draagt het informele (social talk) gesprek bij aan de communicatie op de werkplek?*
2. *Op welke wijze stimuleert de stagebegeleider in de werkbepreking de taalontwikkeling van de stagiaires?*
3. *Welk advies geeft u aan stagebedrijven om bij te dragen aan de taalontwikkeling?*

Onderdeel 2 - Bespreking op de werkplek

Kilian en Dean krijgen de opdracht een auto te demonteren en vloeistofvrij te maken. Deze opdracht hebben zij al vaker uitgevoerd. In de werkbepreking is de opdracht besproken. De stagebegeleider bespreekt de praktijkopdracht nogmaals op de plaats van handeling.

Kijkvragen

1. *Hoe zorgt de stagebegeleider ervoor dat de vakwoorden en hun betekenis ingeoefend c.q. echt onthouden worden?*
2. *Wat is het belang van de veelvuldige opdracht: 'overleg met elkaar'?*
3. *Wat is het effect van het terugvragen van de instructies aan de leerlingen?*
4. *Op welke manier zorgt u ervoor dat de vakwoorden echt onthouden worden?*

27

Onderdeel 3 - Instructie op de werkplek

De leerlingen krijgen instructie om een band van de velg te halen en opnieuw te monteren. Deze praktijkopdracht hebben zij nog nooit uitgevoerd. De stagebegeleider geeft eerst een demonstratie. Daarna voeren de leerlingen, om de beurt, de opdracht uit.

Kijkvragen

1. *Hoe geeft de stagebegeleider instructie bij de opdracht?*
2. *Bij de uitvoering van de praktijkopdracht lopen de stagiaires tegen problemen aan. Hoe gaat de stagebegeleider hiermee om?*
3. *De stagebegeleider vraagt aan het einde van de opdracht om zelfreflectie aan de stagiaires. Wat is het nut hiervan?*
4. *Op welke manier geeft u feedback op de uitvoering van een praktijkopdracht?*

Onderdeel 4 - In gesprek met de stagebegeleider

In dit fragment vertelt de stagebegeleider over de rol van taal in het vak. Hij legt uit op welke manieren hij de taalvaardigheid van stagiaires probeert te stimuleren.

Kijkvragen

1. *Welke rol speelt taal in het vak volgens de stagebegeleider?*
2. *Op welke manier probeert de stagebegeleider zijn eigen taalgebruik aan te passen?*
3. *Welke rol speelt leesvaardigheid op de werkplek?*
4. *Hoe zou leesvaardigheid een explicietere rol kunnen spelen?*
5. *Welke rol speelt taal in de stage van uw leerlingen? Welke rol heeft de school? En welke rol heeft de beroepspraktijk?*

Praktijkvoorbeeld 4

Samenwerken rond leesvaardigheid

30

Inhoud

Op het Augustinus College in Amsterdam nemen de leerlingen in de basisberoepsgerichte leerweg deel aan het VM2-traject. Dat betekent dat de leerlingen vanaf de bovenbouw van het vmbo tot aan de kwalificatie mbo 2 één opleiding volgen, op één locatie, met één team docenten en één pedagogisch-didactisch model. In de richting Handel & Administratie werken de docenten samen aan een opzet voor een aanpak waarin leesvaardigheid teambreed wordt gehanteerd.

Onderdelen

1. In gesprek over leersucces
2. De teambijeenkomst
3. Lezen in de vakles
4. Lezen in de les Nederlands

Onderdeel 1 - In gesprek over leersucces

De vakdocent vertelt over 10 jaar ervaring in het onderwijs aan deze groep leerlingen. Ze vertelt over de problemen die leerlingen hebben met leesvaardigheid: met het omzetten van verhaaltaal naar rekentaal. Ze geeft ook aan op welke manier je met docenten en leerlingen kunt toe werken naar meer leersucces voor de leerlingen.

Kijkvragen

1. Welke problemen ervaren de leerlingen met het lezen van teksten, volgens de vakdocent?
2. Hoe kunnen deze leerlingen meer leersucces ervaren?
3. Welke taalproblemen komen uw leerlingen tegen?
4. Wat zijn mogelijke oplossingen voor deze problemen?

Onderdeel 2 - De teambijeenkomst

In deze voorbereidingsbijeenkomst bespreken de taal- en vakdocent met de externe coach de mogelijkheden om een tekst zowel bij economie als bij Nederlands in te zetten. De vakdocent geeft aan op welke manier ze de tekst wil behandelen, vervolgens vertelt de taaldocent hoe zij met de tekst wil gaan werken.

Kijkvragen

1. Hoe gaat de vakdocent de tekst gebruiken in de economieles?
2. Hoe wil de taaldocent met dezelfde tekst werken?
3. Wat is de toegevoegde waarde van een tekst zowel bij het vak als bij Nederlands inzetten?
4. Op welke manieren wordt bij u op school gewerkt aan een brede inzet van vakteksten?

31

Onderdeel 3 - Lezen in de vakles

De docent economie behandelt de gekozen tekst vanuit het perspectief van het onderwerp Arbeid. De leerlingen lezen de tekst en krijgen opdrachten bij de tekst.

Kijkvragen

1. Welke activiteiten moeten de leerlingen uitvoeren naar aanleiding van de tekst?
2. Wat doet de docent om de leerlingen te betrekken bij de tekst?
3. Hoe gaat de vakdocent om met de gekozen woorden uit de tekst?
4. Welke taalactiverende opdrachten geeft u bij een tekst in de vakles?

Onderdeel 4 - Lezen in de les Nederlands

De docent Nederlands behandelt dezelfde tekst aan de hand van het stappenplan van Nieuwsbegrip. De leerlingen lezen de tekst dus voor de tweede keer.

Kijkvragen

1. Wat ziet u aan het activeren van voorkennis bij de leerlingen?
2. Welke opdrachten moeten de leerlingen bij de tekst uitvoeren?
3. Wat zou samenwerking tussen leerlingen toevoegen aan de laatste opdracht?
4. Op welke manier laat u leerlingen samenwerken bij het lezen van teksten?

Het nagesprek (optioneel)

1. Stel u voor dat u een nagesprek met de beide docenten gaat voeren. Welke vragen zou u willen stellen aan de taal- en vakdocent?
2. Welke stappen moeten worden gezet om de samenwerking een structureel karakter te geven?

Praktijkvoorbeeld 5

Het studieloopbaangesprek

34

Inhoud

Op Beroepscollege Calvin in Amsterdam kunnen leerlingen op het vmbo doorleren tot een mbo niveau-2 kwalificatie. Op het vmbo wordt vanaf de bovenbouw zeer gericht gewerkt aan de competenties van de beroepsopleiding. De leerlingen lopen in het 3e leerjaar een dag per week stage. Iedere week is er een loopbaangesprek met een groep leerlingen, waar de ervaringen uit de stage worden besproken. De leerlingen bereiden dit gesprek voor aan de hand van een STAR-formulier. Aan de hand van dit formulier evalueren zij hun ervaringen (S=situatie, T=taak, A=acties, R=resultaat). In het gesprek wordt ook aandacht besteed aan de taalsituaties op de stage. De taal- en vakdocent proberen een gemeenschappelijke aanpak te ontwikkelen voor taalontwikkeling op de stage.

Onderdelen

1. In gesprek over de stage
2. Het nagesprek

Onderdeel 1 - In gesprek over de stage

In dit fragment bespreekt de vakdocent economie, tevens studieloopbaanbegeleider, met de leerlingen de ervaringen op de stage. In het gesprek wordt ook aandacht besteed aan de taalsituaties op de stage. Alle leerlingen hebben een stage gelopen in de richting Administratie. De taaldocent observeert tijdens dit gesprek.

Kijkvragen

1. Wat doet stage met deze 'jonge' leerlingen? Draagt de stage bij aan leersucces?
2. Hoe werkt de studieloopbaanbegeleider aan het zelfvertrouwen van deze leerlingen?
3. In hoeverre draagt de stage bij aan de taalontwikkeling van de leerlingen?
4. Op welke manier worden leerlingen, die stage lopen, bij u op school gevolgd?

35

Onderdeel 2 - Het nagesprek

In dit fragment bespreekt de coach het studieloopbaangesprek met de taal- en de vakdocent na. Aan de orde komen de ervaringen van taal- en vakdocent, de mogelijkheden tot samenwerking op het gebied van taal en de mogelijkheden om op de stage en daaraan gekoppeld op de school te werken aan taalontwikkeling voor de leerlingen.

Kijkvragen

1. Hoe kunnen de taal- en vakdocent een bijdrage leveren aan de taalontwikkeling van de leerlingen?
2. Welke suggesties doet de externe coach voor de samenwerking tussen taal- en vakdocent?
3. Hoe kan de school enerzijds en de stageplek anderzijds, ervoor zorgen dat de som der delen meerwaarde oplevert voor de taalontwikkeling van de leerlingen?

4

In gesprek over de Campagne Leersucces

In de Campagne Leersucces staat taalontwikkende didactiek in alle vakken centraal. Daarbij spelen alle taalvaardigheden een belangrijke rol. Dat betekent dat er in alle lessen in de opleiding aandacht moet zijn voor leesvaardigheid en tekstbegrip, gespreksvaardigheid en interactie, woordenschat en schrijfvaardigheid. Alle docenten moeten een bijdrage leveren aan de taalontwikkeling van de leerling. In dit hoofdstuk komen een aantal deskundigen rond de Campagne Leersucces aan het woord over de inzet van taalstimulerende activiteiten in de beroepsopleiding. In gesprek met Lies Alons vertellen zij waarom taal- én vakdocenten meer aandacht aan taalontwikkeling in hun lessen zouden moeten besteden en op welke manier dat kan.

4.1 In gesprek over leersucces

Taalvaardigheid en leersucces zijn met elkaar verbonden

Simon Verhallen, nu werkzaam bij het College van Examens, stond als wetenschappelijk directeur van het ITTA, aan de wieg van de Campagne Leersucces. In de eerste projectperiode heeft hij zich sterk gemaakt voor structurele en constructieve samenwerking tussen vmbo- en mbo-docenten. Warme overdracht organiseren, docenten die elkaars programma kennen en

met elkaar in gesprek gaan over de lesstof, het komt het leersucces van de leerlingen op alle fronten ten goede, is zijn stellige mening.

Het doel van de Campagne Leersucces

Veel kinderen in het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs zijn voor hun schoolsucces en hun verdere carrière geheel afhankelijk van school en van de docenten op hun school. Zij komen vaak uit een omgeving waar lezen en studeren en brede taalontwikkeling weinig aan de orde is. Heel vaak hebben die leerlingen een niet-toereikende woordenschat en zijn het geen frequente, en vaak zwakke, lezers.

In die gevallen zullen de activiteiten op school en de lessen in de verschillende vakken de algemene ontwikkeling moeten aandragen en de concepten en ideeën die noodzakelijk zijn om vakinhouden goed te begrijpen en te kunnen reproduceren. Taalvaardigheid speelt daar een cruciale rol. Op scholen met veel van deze leerlingen moet men alle zeilen bijzetten om leerlingen tot hogere prestaties te brengen. Dat is een pittige, maar niet onmogelijke opgave.

De Campagne Leersucces is opgezet om taaldocenten en vakdocenten

daarbij te helpen. Nieuwe onderwijsconcepten, didactische werkvormen, hulpmiddelen en oefensoorten worden gedemonstreerd en overgedragen aan de docentenkoppels en docententeams, om meer taalontwikkeling in de lessen te kunnen brengen.

De relatie Leersucces en Taalvaardigheid

Conceptuele ontwikkeling en woordenschatontwikkeling gaan hand in hand. Bij veel weten hoort een grote woordenschat; dus een grote woordenschat staat voor: veel weten. Een grote woordenschat helpt enorm bij het snel en automatisch verwerken van teksten in leesboeken en schoolboeken.

Zwakke lezers hebben veel tijd nodig om teksten te begrijpen en daar hebben ze dan ook geen positieve ervaringen mee opgedaan. Met die houding gaan ze met de schoolvakken in het voortgezet onderwijs aan de slag.

Deze neerwaartse spiraal kan worden doorbroken wanneer de lesstof goed is voorbereid voordat de leerlingen gaan lezen en wanneer ze de betekenis van kernbegrippen vooraf hebben kunnen leren. Met behulp van gerichte en taalontwikkende activiteiten op lesniveau kan leerstof toegankelijker worden en kan van leerlingen ook reproductie (sprektaken en schrijftaken) verwacht worden. Bij die reproductie moeten ze de kernbegrippen en woordenschat die ze hebben geleerd weer toepassen. Er komt zo een taalontwikkende cyclus tot stand waar de leerlingen vooral in de zaakvakken en beroepsgerichte vakken van profiteren.

Mensen vergeten wel eens dat niet alleen taalvaardigheid nodig is om in de schoolvakken goed vooruit te komen, maar dat ook het omgekeerde opgaat: de schoolvakken zelf zorgen voor toenemende taalvaardigheid: woordenschatuitbreiding, meer tekstbegrip en doelgerichte en publiekgerichte spreek- en schrijfproducten.

De doorlopende leerlijn taal

Het spreekt voor zich dat het niet in het voordeel van de leerling is wanneer een bepaalde succesvolle didactiek bij het ene vak wel wordt toegepast

en bij het ander vak niet. Of in het ene leerjaar wel en in het andere leerjaar niet. Zo ook is het niet in het voordeel van de doorstromende leerling wanneer de vmbo-docenten wel taalontwikkeland ondersteunen en actief aan woordenschatuitbreiding werken en de mbo-docenten dat van meet af aan niet meer doen. Bij een doorlopende leerlijn is zowel voortgang als opbouw en verbreding aan de orde. Daarom brengt de Campagne Leersucces de taal- en vakdocenten van het vmbo en mbo bij elkaar. Opdat ze van elkaar kunnen zien hoe ze te werk gaan en dus voor continuïteit kunnen zorgen.

Doorlopende leerlijnen Taal en Rekenen zijn geïntroduceerd voor het gehele voortgezet onderwijs; bij havo en vwo worden die leerlijnen uitgezet op dezelfde school. Bij vmbo en mbo zullen scholen de afstemming zelf moeten zoeken en organiseren om voor de leerlingen een doorlopende taalleerlijn te kunnen garanderen.

Werken aan leersucces

- Breng een vaste cyclus aan in de vaklessen (schoolvakken). Die cyclus zou moeten bestaan uit:
  1. de introductie of voorbereiding, liefst zodanig dat de leerlingen het onderwerp van de lesstof te zien krijgen (video, platen of tekeningen, bezoek aan de plek, e.d.),
  2. het aanbieden (mondeling en schriftelijk) van de kernbegrippen van de stof of de onderwerpen van de les,
  3. tenminste één activiteit (mondeling of schriftelijk) aan het einde van de les waarin de kernbegrippen en de woordenschat van die les weer moet worden gebruikt.
- **Voordoen en laten herhalen** is een krachtig leerprincipe. In het voortgezet onderwijs wordt het weinig toegepast omdat docenten het kinderachtig vinden. Leerlingen hebben er echter heel veel baat bij.
- **Alles wat mondeling langs komt moet ook schriftelijk langs komen.** Denk dus niet: ik heb het goed uitgelegd en ze hebben het begrepen. Laat leerlingen daarna, als het maar even kan, over hetzelfde onderwerp ook lezen en ook iets schrijven.

4.2 In gesprek over leesvaardigheid

Laat leerlingen iets doen met teksten: praten, schrijven, vragen bedenken! En laat ze véél lezen.

hun opleiding kunnen begrijpen.

Jacqueline de Maa traint en begeleidt docententeams in vmbo en mbo in het werken aan een taalgerichte aanpak. Zij geeft onder meer trainingen over leesvaardigheid in het (v)mbo. In dit gesprek gaat het over hoe het nu eigenlijk komt dat veel leerlingen langzaam lezen of niet begrijpen wat er staat. En over hoe je er als docent voor zorgt dat deze leerlingen toch de teksten van

Hoe komt het dat veel leerlingen moeite hebben met het lezen van teksten?

Dat heeft aan de ene kant te maken met kenmerken van de leerling. Sommige leerlingen hebben bijvoorbeeld nog veel moeite met technisch lezen en lezen heel langzaam. Andere leerlingen hebben een kleine woordenschat, waardoor ze te vaak woorden tegenkomen in een tekst die ze niet of niet goed genoeg kennen. Er zijn ook leerlingen die de verbanden en relaties in een tekst niet uit zichzelf kunnen leggen. Ze maken bijvoorbeeld geen gebruik van signaalwoorden om de structuur van de tekst te begrijpen.

Het probleem met leerlingen in het vmbo is ook dat ze vaak heel goed weten dat ze niet goed kunnen lezen en daarom een hekel hebben gekregen aan lezen. Dat zeggen docenten ook vaak: 'De leerlingen lezen niet, 'Ze willen ook helemaal niet lezen' of 'Ze gaan direct naar de opdrachten en pas als ze iets niet weten, kijken ze in de tekst'. Leerlingen hebben vaak al zoveel negatieve ervaringen opgedaan dat

ze er geen zin meer in hebben. Het is daarom ook heel belangrijk om succeservaringen te bieden. Om leerlingen te laten zien dat ze het wel kunnen en er nog iets aan hebben ook. Dat lezen hen iets oplevert: informatie, kennis, plezier, etcetera.

Nog een andere reden waarom leerlingen moeite hebben met lezen ligt meer in de teksten, de didactiek en de opdrachten. Als teksten te moeilijk of te gemakkelijk zijn of heel slecht zijn opgebouwd, dan lukt dat niet uit om te gaan lezen. Hetzelfde geldt voor de opdrachten. Bij teksten met (meerkeuze-)vragen is het vaak niet echt nodig om de tekst te lezen om de vragen te kunnen maken. Dat wordt anders als je de opdrachten zo maakt dat je de informatie uit de tekst echt nodig hebt.

Hoe kunnen docenten efficiënt werken aan de verbetering van leesvaardigheid van de leerlingen?

Het is ten eerste belangrijk om geschikte teksten te kiezen. Ze moeten niet te moeilijk zijn, maar zeker ook niet te gemakkelijk. Van een tekst met alleen enkelvoudige zinnen leren leerlingen niet wat ze op niveau 2F zouden moeten kunnen. Bovendien blijkt uit onderzoek dat deze teksten eerder moeilijker dan makkelijker zijn voor leerlingen. Dat komt omdat in zulke teksten vaak de verbanden tussen de zinnen niet expliciet worden gemaakt. Signaalwoorden ontbreken en leerlingen moeten er zelf maar chocola van maken. Dat werkt dus ook niet goed. Zorg dus voor teksten met duidelijke verbanden. Daarnaast kun je als docent verschillende activiteiten met de tekst doen:

- Om de voorkennis te activeren kun je de inhoud vooraf in beeld brengen zodat leerlingen vast weten waar het over gaat of je kunt de moeilijke woorden eruit lichten en deze vooraf behandelen en op het bord zetten.
- Het is belangrijk om voor leerlingen duidelijk te maken wat het doel is bij het lezen van de tekst en op welke manier de informatie uit de tekst gereproduceerd moet worden.
- En dan is het zoals gezegd belangrijk om actieve en functionele taken te koppelen aan een tekst, laat de leerlingen bijvoorbeeld vragen voor een ander bij de tekst maken, laat een schema van de informatie in de tekst maken of geef een korte schrijfopdracht.

Als je op deze manier met teksten aan de slag gaat, dan zorg je ervoor dat leerlingen niet alleen de informatie tot zich nemen, maar die ook onthouden en er beter van leren lezen.

Wat moet er veranderen in het lesprogramma?

Het is erg belangrijk dat er veel gelezen wordt. Van veel lezen ga je steeds beter lezen. Ook structurele aandacht voor woorden leren is erg belangrijk. Verder verschilt het natuurlijk enorm. Sommige scholen werken al heel taalgericht en gebruiken activerende werkvormen. Terwijl op andere scholen de leerlingen vooral praktisch bezig zijn en aandacht voor taal en met name lezen helemaal naar de achtergrond is verschoven. Veel in beeld brengen en een praktijkgerichte benadering kiezen is natuurlijk prima voor de leerlingen, maar koppel er dan wel tekst aan, behandel woorden en laat ze lezen, schrijven en gesprekken voeren. Ook voor deze leerlingen is het immers van belang om hun leesvaardigheid verder te ontwikkelen.

Hoe kunnen taal- en vakdocent samenwerken rondom leesvaardigheid?

Door in de taalles én in de vakles veel te laten lezen en daarbij met een zelfde aanpak te werken. Het is ook belangrijk dat beiden het belang van lezen benadrukken. Als alleen de docent Nederlands dit doet, maakt het toch minder indruk op leerlingen. Daarnaast kunnen de docent Nederlands en de vakdocent met dezelfde teksten werken. De docent Nederlands kan dan bijvoorbeeld de moeilijke schooltaalwoorden behandelen en de vakdocent de vaktermen. De docent Nederlands kan leerlingen aanleren gebruik te maken van tekstkenmerken zoals titels, dikgedrukte woorden en plaatjes. De vakdocent kan dit toepassen in zijn les. Zo krijg je een geïntegreerde aanpak. En als de vakdocent en de docent Nederlands samen de checklist invullen en hierover in gesprek gaan, valt er een enorme winst te behalen.

Werken aan leesvaardigheid

- **Laat leerlingen veel lezen**, laat geen boeken en teksten weg.
- **Lees meerdere keren op een dag** (liever meer korte teksten, dan een lange tekst) en koppel er een praktische opdracht aan.
- **Selecteer vooraf de kernwoorden** en besteed daar voorafgaand, tijdens en na het lezen aandacht aan.

Ik heb altijd aangegeven dat samenwerken met de docent Nederlands voor mij echt een must is. Ik heb altijd gezegd: ik wil dat heel graag. Ik wil dat kinderen zien dat in het leven alles aan elkaar hangt. Dat ze geen schotjes hoeven te zetten in hun hoofd: dat iets wat hiér geleerd is, ook dáár gebruikt kan worden. Dat vind ik heel belangrijk. Ik zie samenwerking als een voorwaarde voor het leersucces van de leerlingen.

Lea Wielzen - docent economie - Augustinus College - Amsterdam

4.3 In gesprek over woordenschat

Woordkennis is cruciaal voor leersucces: werk elke les - Nederlandse les en vakles - aan uitbreiding van woordenschat

Inge van Meelis begeleidt in de Campagne Leersucces diverse docententeams vmbo-mbo die samenwerken aan een doorlopende taalleerlijn. In dit gesprek gaat het over het belang van woorden leren en de wijze waarop taal- en vakdocent hier aandacht aan kunnen besteden in hun lessen.

Waarom is woordkennis zo belangrijk?

Veel docenten stellen vast dat leerlingen (te) weinig woorden kennen. Dit merken zij als ze leerlingen teksten laten lezen of schrijven over het vak. Leerlingen komen bij het lezen zoveel moeilijke woorden tegen, dat zij de tekst niet meer kunnen volgen. Bij het schrijven of spreken gebruiken ze woorden niet goed of hebben ze moeite zich duidelijk uit te drukken, ze komen letterlijk woorden tekort. In de les besteden docenten daarom veel aandacht aan het uitleggen van woorden en begrippen. Terecht, want woorden leren heeft een aantoonbaar effect. Het is gebleken dat het vergroten van de woordenschat de meest effectieve manier is om lees- en luistervaardigheid te verbeteren. Hoe meer woorden je kent hoe meer je kunt profiteren van het onderwijs. Een vak leren en woorden leren gaat samen op. Het is bijna niet mogelijk om je nieuwe kennis en vaardigheden eigen te maken zonder nieuwe woorden te leren. Bij biologie leer je wat de woorden organen en hormonen betekenen, en als verkoopmedewerker zul je de begrippen emballage en derving moeten kennen. Minder opvallend, maar voor

het leren heel belangrijk, zijn de 'moeilijke' woorden die de verbanden in teksten aangeven (veroorzaken, leiden tot) en schooltaalwoorden als benoemen en verwijzen. Dit zijn woorden die de leerling in bijna alle lessen kan tegenkomen. En die dus minstens zo belangrijk zijn om goed te kennen.

Hoe kun je aandacht besteden aan uitbreiding van de woordenschat in het beroepsonderwijs?

Wie een leerling vraagt aan te geven welke woorden in een opleidingstekst hij niet goed begrijpt, ziet dat het er veel zijn. En dat is dan nog maar één van de teksten die een leerling op een dag voorbij ziet komen. Om woordenschatuitbreiding vorm te geven, moet daarom altijd een selectie worden gemaakt van belangrijke woorden. Dit zijn dus de inhoudswoorden, de schooltaalwoorden, maar ook de woorden die de samenhang binnen de tekst aangeven zoals signaal- en verwijswwoorden.

46

Stap 1 is dus het kiezen van de woorden waar je aandacht aan wilt besteden. Stap 2 is het herhalen en oefenen van het woord. Mensen onthouden de betekenis en het gebruik van een woord meestal niet als ze het één keer hebben gezien of gehoord. Herhaling en oefening zijn daarom erg belangrijk. Hier ligt de uitdaging voor het onderwijs. Immers: "De beste manier om te zorgen dat de leerling het woord zal vergeten, is dat de leraar een korte, heldere uitleg van een woord geeft en vervolgens doorgaat met de les.³" De tijd die besteed wordt aan woorduitleg is verloren tijd als niet wordt herhaald en geoefend met de woorden.

Selectie, herhaling en oefening kan op verschillende niveaus aangepakt worden. Een team kan op basis van het opleidingsprogramma een woordenlijst van belangrijke woorden maken per periode: vakbegrippen, veelvoorkomende 'moeilijke' woorden uit vakteksten en schooltaalwoorden. Het aanbieden, oefenen en toetsen van de woorden wordt verdeeld over de verschillende lessen. Aan het eind van de periode wordt de woordenschat getoetst.

Een andere mogelijkheid is dat alle docenten zelf per les een vast

aantal 'leerwoorden' selecteren en aanbieden. De woorden worden in de volgende lessen herhaald en meegenomen in de leerstoftoetsen. Maak duidelijk welke woorden in ieder geval gekend moeten worden, door deze op het bord te zetten tijdens de lessen. Een eenvoudig aan te leren gewoonte, die een bewezen leereffect heeft. Herhaal en overhoor deze woorden regelmatig, gebruik hierbij nieuwe zinnen en nieuwe combinaties om de betekenis nog duidelijker te maken. Als de 'klassenwoordenlijst' wordt overgedragen kan ook de docent Nederlands een rol spelen bij de herhaling, oefening en toetsing van de woorden.

Tenslotte kan de leerling een centrale rol krijgen in het bijhouden van de te leren woorden. De leerling houdt dan in zijn eigen woordenschrift bij welke (onbekende) woorden aan bod zijn gekomen. Docenten geven in hun lessen aan welke woorden belangrijk zijn (op het bord!) en moeten worden genoteerd, de leerling kan deze selectie zelf aanvullen. In de lessen Nederlands kunnen oefeningen en toetsen worden gedaan op basis van de woorden in het woordenschrift.

47

Welke rol ligt er voor de docent Nederlands en welke rol voor de vakdocent?

Juist bij de vaklessen zijn leerlingen bezig met het verwerven van nieuwe woorden. Vakdocenten kunnen het woordleerproces op verschillende manieren ondersteunen. De docent kan de aandacht vestigen op nieuwe woorden door vóór het lezen van een opleidingstekst de kernwoorden uit de les op het bord te zetten en die te bespreken of op een andere manier op te nemen aan het begin van de praktijkopdracht. Zo raken de leerlingen betrokken en activeren ze hun voorkennis. Een voorbeeld van zo'n kernwoordencluster is: derving – schade – diefstal – bederf - het voorkómen van derving. De klassikale bespreking zorgt ervoor dat het woord al meermalen is genoemd (herhaling). In de bespreking komt de betekenis van de kernwoorden in samenhang aan de orde. De leerling krijgt informatie over hoe het woord wordt gebruikt en met welke woorden het samenhangt. Deze informatie is essentieel om een woord echt te leren kennen. Woorden worden pas gekend en onthouden als

ze een plaats vinden in het 'woordweb' in ons hoofd. Ze moeten een plaats vinden in een cluster van woorden en kennis. Woorden worden dan ook het best geleerd in 'groepjes', bijvoorbeeld in een zinnetje of in een woordcombinatie (bederf voorkomen).

De docent Nederlands kan een belangrijke rol spelen bij het leren woorden te leren. Leerlingen moeten actief aan de slag met woorden, ze moeten leren hoe ze dat kunnen aanpakken. Hoe kunnen ze betekenissen achterhalen, woorden handig noteren, woordcombinaties vinden, woorden herhalen, zichzelf en elkaar overhoren? De docent Nederlands kan de 'leerwoorden' van alle vakken verzamelen en daar actieve herhalingsopdrachten bij maken, zoals sorteeropdrachten en korte spreek- en schrijfopdrachten. Daarnaast kan de docent Nederlands zich richten op het oefenen met woorden die in alle lessen terugkomen zoals schooltaalwoorden en woorden die verbanden aangeven. Het is belangrijk dat die woorden altijd in een zinvolle context worden geoefend, losse woorden leren heeft weinig effect. Een zinvolle oefening is bijvoorbeeld de leerlingen in tweetallen de woorden terug te laten zoeken in vakteksten (onderstrepen) en de betekenis te laten bespreken en navertellen of er een goede voorbeeldzin bij te laten maken.

Hoe kan een leerling werken aan zijn eigen woordenschat-uitbreiding?

Hoe actiever een leerling aan de slag gaat met woorden leren, hoe beter. Het is belangrijk dat leerlingen zich bewust zijn van het belang van woorden leren en hun eigen rol hierin. Dit kan bijvoorbeeld door visueel te maken hoeveel woorden er geleerd (moeten) worden. Hang flappen met 'leerwoorden' in de klas, maak een lijst die steeds wordt aangevuld en geef leerlingen hier een rol in. Of geef leerlingen een woordenschrift en besteed elke les even aandacht aan de woorden die ze er in moeten schrijven. Stimuleer de leerlingen aan te geven welke woorden moeilijk zijn, woorden te noteren, er vragen over te stellen, ze in tweetallen te bespreken en elkaar te overhoren. De docent Nederlands kan leerlingen leren hoe ze met het woordenschrift kunnen werken en de schriften regelmatig controleren.

Werken aan woordenschat

- **Selecteer elke les een aantal 'leerwoorden'.** Schrijf die op het bord en laat ze door de leerlingen noteren.
- **Herhaal 'leerwoorden' altijd** en op een actieve manier en neem ze als extra vraag mee in de vaktoetsen.
- **Laat woorden leren in samenhang** met andere woorden, in een zinnetje of riedeltje, en zet de goede lidwoorden er direct bij.

Wat ik hier leuk aan vind, is dat je er nu echt iets aan toevoegt, want als je de mail gaat schrijven bij het vak Nederlands, dan haal je het weer weg uit de praktijk. Nu voeg je het eraan toe. Je zegt: oké, we schrijven hier de mail en dan moet de docent Nederlands ook maar hier ter plekke komen om te kijken hoe de opdracht er achter de computer uit ziet.

Tom Koer - docent Nederlands - College voor Beroepsonderwijs - Purmerend

4.4 In gesprek over interactie

Laat leerlingen veel spreken in de les, en zorg daarbij voor goede feedback

Paula Bosch is vanaf de eerste dag betrokken bij de Campagne Leersucces. In de eerste Campagne Leersucces deed zij onderzoek naar de effectiviteit van de interventies op het leersucces van de leerlingen. Verder was ze betrokken bij de samenstelling van de dvd. Op dit moment begeleidt ze verschillende VM2-teams. Ze pleit voor veel

interactie in de les, zodat leerlingen veel gelegenheid hebben tot taalproductie, en voor het inzetten van feedback als instrument.

50

Hoe zorg je voor leerzame interactie in de les?

Interactie tussen leerlingen is een zinvolle, uitdagende manier om iets nieuws te laten zien, te oefenen en te herhalen. Met uitnodigende taaltaken kunnen leerlingen zich de nieuwe kennis of vaardigheden eigen maken die ze voor de uitvoering van een taak nodig hebben. De docent kan taaltaken verzamelen bij de vakles en de stage of zelf taaltaken bedenken die daar goed bij aansluiten. Dat hoeft niet zo moeilijk te zijn. Een docent kan bijvoorbeeld een tekst met een interactieve taalkaak laten verwerken. Je verdeelt de klas in groepjes en laat elk groepje vragen maken bij die tekst. Daarna beantwoordt elk groepje de vragen van een ander groepje. Je kunt ook een quiz doen met de bedachte vragen. Een andere zinvolle interactieve taak is het activeren van voorkennis: laat de leerlingen één minuut de tekst bekijken. Laat ze daarna de tekst wegleggen en bespreek met de groep waar ze denken dat de tekst over gaat (1-minuutscan). Vraag welke vragen ze hebben bij de tekst of het nieuwe onderwerp. Elk nieuw onderwerp en vrijwel

elke tekst leent zich daarvoor.

Met dit soort activiteiten hebben leerlingen de gelegenheid in een veilige omgeving te oefenen met wat ze daarbuiten moeten weten en kunnen. En iedereen kan er bij betrokken worden; je kunt leerlingen ook een observerende rol toebedelen. Dan zijn de stille of minder gevorderde leerlingen ook actief bezig.

Wat hebben leerlingen nodig om hun mondelinge taalvaardigheid te verbeteren?

Om uiteindelijk goed en gemakkelijk te kunnen spreken hebben leerlingen veel oefening nodig in het voeren van gesprekken. Je kunt als docent allerlei activiteiten bedenken die aansluiten bij de lesstof en ook functioneel zijn voor de context van het beroep. Leerlingen kunnen bijvoorbeeld een interview met een beroepsbeoefenaar voorbereiden. Dan laat je ze eerst telefonisch een afspraak maken met de te interviewen persoon. Je ondersteunt bij het opstellen van de vragen, luistert mee bij het gesprek en geeft feedback. Dan schrijven de leerlingen een verslag van het interview, maar misschien ook een verslag van het proces. De docent, of een medeleerling, kan daar dan weer feedback op geven.

51

Hoe zorg je voor goede feedback? Wie zijn er betrokken bij het geven van feedback?

Feedback is erg belangrijk om het eigen idee van leerlingen over hoe iets moet bij te kunnen stellen. Met goede feedback krijgen leerlingen een beeld van waar ze nog mee moeten oefenen. Daarvoor moet een leerling allereerst precies weten wat er van hem of haar verwacht wordt. Wat zijn de eisen die aan de taak gesteld worden? Die kun je noemen, maar je kunt ook werken met lijstjes met aandachtspunten, bijvoorbeeld verstaanbaar spreken, goede woorden gebruiken, goed luisteren naar de gesprekspartner, goede zinnen maken, enzovoort.

Feedback varieert van goedkeuring tot afkeuring, maar altijd zo dat de positieve aspecten worden ondersteund of bevestigd, terwijl de negatieve aspecten gecorrigeerd worden. Dat betekent dat je in de eerste plaats positieve feedback geeft en daarnaast suggesties voor

hoe de leerling zijn taalgebruik kan bijstellen, maar dat je ook moet aangeven wat er nog niet goed gaat. In de feedback moeten suggesties liggen voor verbetering. Doe het vooral direct, want uitgestelde feedback is minder zinvol.

Feedback kan gegeven worden door iedereen die de taak observeert: de taaldocent, de vakdocent, een medeleerling en ten slotte de leerling zelf door reflectievragen. Op stage is de stagebegeleider de aangewezen persoon om feedback te geven op taal, handelingen en houding. Het is belangrijk om hier goede afspraken over te maken, zodat docenten op dezelfde manier feedback geven. Het gebruik van een checklist(en) kan hier een bijdrage aan leveren. Maak er een gewoonte van om leerlingen elkaar te laten beoordelen met een lijstje met aandachtspunten. Op die manier leren ze omgaan met feedback geven en ontvangen én met de eisen die er aan hun gespreksvaardigheid worden gesteld.

Welke spreektaken zijn uitdagend voor leerlingen in het beroepsonderwijs?

Spreektaken die horen bij de context van het beroep zijn het meest uitdagend, bijvoorbeeld een klantgesprek bij de opleiding tot winkelassistent of als helpende zorg en welzijn. Deze spreektaken moeten net iets moeilijker zijn dan de leerling aankan. Je oefent namelijk niet iets wat je al kan. Probeer dus telkens een moeilijker taak te geven. Je kunt denken aan de volgende stappen: eerst contextrijk, dus een concrete gespreksopdracht met veel taalsteun en dan geleidelijk afbouwen naar contextarmere, abstractere taaltaken met minder taalsteun, waarin de leerlingen bijvoorbeeld aan de hand van een casus een gespreksopdracht moeten uitvoeren. Op deze manier kun je ook differentiëren bij de spreekopdrachten binnen een groep.

Werken aan spreekvaardigheid

- **Activeer voorkennis** door vragen te laten stellen, of door de leerlingen in tweetallen te laten nadenken over de tekst of het nieuwe onderwerp. Waar gaat het over? Wat weet ik er al van? Maak er een gewoonte van spreektaken te bedenken bij elk nieuw onderwerp of thema.
- **Probeer zoveel mogelijk interactieve taken te maken.** Dat gaat het makkelijkst door twee leerlingen samen aan de taak te zetten, waarbij iedere leerling andere informatie (een andere tekst of deelopdracht) heeft. Laat de leerlingen vooral spreektaken uitvoeren die horen bij het beroep. Bedenk spreektaken bij elk nieuw onderwerp of thema. Maak ook spreektaken bij leesteksten.
- **Geef structureel feedback** met behulp van lijstjes met aandachtspunten. Geef leerlingen inzicht in waar ze goed in zijn en wat ze nog moeten leren of verbeteren. En laat ze elkaar beoordelen, ook daar leren ze veel van.

Je maakt het soms mee dat stagiaires erg verlegen zijn of moeilijk overgaan tot praten. Ik probeer dan op allerlei manieren juist dan de taal naar voren te halen en iemand te prikkelen om dingen te kunnen vertellen.

René Lust - stagebegeleider - Autodemontage Lust - Purmerend

4.5 In gesprek over activerende didactiek

Positieve leerervaringen zijn zó belangrijk. Het ervaren van leersucces geeft de motivatie een enorme stimulans.

René Melisse is vanuit Sardes betrokken bij de Campagne Leersucces. Vanuit zijn ervaring met activerende didactiek vertelt hij hoe belangrijk het ervaren van leersucces is bij jongeren. Hij geeft zijn ideeën over de inzet van werkvormen die het zelf denken van leerlingen stimuleren en die motiverend werken en de rol van veel positieve feedback daarbij.

Het scheppen van een veilig klimaat ziet hij als de basis voor alle leren.

54

Waarom is het juist voor jongeren zo belangrijk om leersucces te ervaren?

Succes maakt succesvol! Wanneer iets lukt of goed gaat is het vele male motiverender om je voor een nieuwe taak in te zetten dan wanneer je te horen krijgt dat iets niet goed is. Helaas is het onderwijs nog vaak te veel gefocust op wat er (nog) niet goed gaat en krijgen leerlingen veel negatieve feedback. Door te zorgen dat leerlingen succes ervaren krijgt de intrinsieke motivatie een enorme stimulans.

Hoe kan een docent leersucces voor jongeren 'organiseren'?

Door heel bewust complexere taken op te delen in deelstappen die tot succes kunnen leiden en door deze successen ook positief te benadrukken. Leerlingen met een negatieve onderwijshistorie zijn geneigd successen die ze hebben toe te schrijven aan het toeval of geluk (ze hebben er zelf geen invloed op gehad). Als docent kun je hier met de juiste feedback invloed op uitoefenen.

Welke werkvormen zijn daar geschikt voor?

De succeservaring zit hem niet zo zeer in de werkvorm die men kiest als wel in de manier waarop deze wordt ingezet en de feedback die de docent geeft. Werkvormen waarbij de leerlingen uitgedaagd worden zelf keuzes te maken dragen meer bij aan het leren dan werkvormen waarbij de leerlingen voorgeschreven stappen/handelingen uit moeten voeren.

Interactie tussen docent en leerlingen is cruciaal. De interactie tussen docent en leerling maakt dat leerlingen aangemoedigd worden om zelf keuzes te maken, risico's te nemen en onbekende paden te bewandelen. Voor leerlingen die verbaal-abstract (boekwijsheid, theorie, tekst, denkstrategieën) niet zo sterk zijn, en dat geldt voor het gros van de (v)mbo-leerlingen, moet je natuurlijk zoeken naar werkvormen die een sterker appèl doen op andere kwaliteiten. Ze moeten vaak zelf eerst ervaren om tot meer abstracte kennis te komen.

Mensen leren op verschillende manieren. De een zal eerst de gebruiksaanwijzing lezen van een nieuw apparaat, terwijl de ander de stekker in het stopcontact steekt en de knopjes gaat proberen, terwijl weer een ander iemand die bekend is met het apparaat uitleg laat geven of voor laat doen hoe het werkt. Het blijkt dat men in zijn aanpak van nieuwe leertaken vrij consequent is. Dergelijke voorkeursaanpak kennen we onder de term leerstijl. De voor het onderwijs meest bruikbare indeling hiervan is van Kolb.

Kolb beschrijft het leerproces als een cirkelvormig proces. Voor een volledig leerproces moet een leerling alle vier de stappen doorlopen:

- Concreet ervaren ('sensing/feeling')
- Waarnemen en overdenken ('watching')
- Analyseren en abstract denken ('thinking')
- Actief experimenteren ('doing')

Alleen waar een leerling begint op de cirkel verschilt. Door de manier waarop ons onderwijs in elkaar zit komen de 'doeners' (degene waarvoor het leerproces start vanuit concrete ervaringen) over het algemeen wat sneller in het vmbo terecht en de 'denkers' (die leren vanuit theoretische abstracte kaders) op het vwo. Voor een beroepsopleiding

55

is het van belang dat men dus insteeft bij die concrete ervaringen maar van daaruit wel kan komen tot de theoretische verdieping die voor de beroepspraktijk noodzakelijk is. Vaak is het geen probleem om werkvormen te kiezen die aansluiten bij het punt waarop men op de leercirkel begint, maar juist het kiezen van werkvormen die de leerling de hele cirkel doorhelpen is een kunst.

Hoe kan een team samenwerken aan leersucces?

Aandacht voor doorgaande (leer)lijnen, aandacht voor de mogelijkheden van leerlingen en niet de onmogelijkheden. Positieve benadering. Het benaderen van de leerling als geheel en niet vanuit opgedeelde vakdisciplines. Belangrijk is het uitgangspunt dat iedere leerling wel ergens goed in is. Haal dit naar voren en gebruik het om motivatie voor de minder soepel lopende zaken te genereren. Belangrijke basisvoorwaarde voor het leerproces is het gevoel van veiligheid. Een positieve en veilige sfeer creëer je als team gezamenlijk.

56

Werken aan activerende didactiek en motivatie

- **Zorg dat leerlingen het gevoel hebben** dat de zaken hen niet overkomen maar dat ze zelf invloed hebben.
- **Geef positieve aandacht** en toon gemeente interesse en betrokkenheid.
- **Wees helder en duidelijk over je verwachtingen.** Het zien van structuren, vooruit denken, plannen, zijn allemaal zaken waar de wat minder verbaal-abstracte vmbo leerling moeite mee heeft. Het helpt hem enorm te weten wat er van hem verwacht wordt en op welk moment.

4.6 In gesprek over schrijfvaardigheid

Geef ze korte, functionele schrijfp opdrachten en maak duidelijk wat je van de leerling verwacht

Inge van Meelis begeleidt in de Campagne Leersucces docententeams vmbo-mbo die samenwerken aan een doorlopende taalleerlijn. Ze vertelt hoe je praktisch en doelmatig kunt werken aan verbetering van schrijfvaardigheid. Ze gaat daarbij in op het belang van regelmatig en gericht werken aan korte en functionele opdrachten, met

een duidelijk kader en goede feedback.

Hoe leren leerlingen beter schrijven? Wat is daarvoor nodig?

Schrijven leer je door regelmatig te schrijven en te werken met goede voorbeelden. Maar minstens zo belangrijk zijn herlezen, herschrijven en gerichte feedback achteraf. Het teruglezen van je eigen tekst, waarbij je nagaat of je het schrijfdoel bereikt hebt, is een belangrijke vaardigheid. Je kijkt dan bijvoorbeeld of je de benodigde informatie hebt gegeven, of je het duidelijk verwoordt en of de zinsbouw, spelling en vormgeving in orde zijn. In het onderwijs wordt echter juist voor het herlezen en herschrijven van eigen producten vaak weinig tijd uitgetrokken. Of eigenlijk kun je zeggen dat de docent deze taak nogal eens van de schrijver overneemt. Dan wordt pas door de feedback van de docent duidelijk, wat bij deze schrijfpdracht precies werd verwacht van de leerling.

Meer leereffect bereik je als de leerling vooraf precies weet welke eisen aan het schrijfproduct worden gesteld. De leerling kan zichzelf dan controleren tijdens en na het schrijven. Een checklist kan hierbij een goed hulpmiddel zijn. Op de checklist staan bijvoorbeeld aanwijzingen voor de opbouw en lay-out. En er staat op dat aspecten als zinsbouw,

57

interpunctie en spelling worden beoordeeld. In de praktijk zie je dat duidelijke aanwijzingen voor schrijfproces en –product direct betere schrijfproducten opleveren.

Beoordeling van elkaars schrijfproducten is een ander middel dat kan worden ingezet. Uit onderzoek van bijvoorbeeld Braaksma⁴ blijkt dat een leerling ook beter leert schrijven door kritisch te kijken naar schrijfproducten van anderen. Je kunt een leerling twee schrijfproducten geven en hem laten aangeven welk van de twee het beste is, en waarom. De leerling oefent hiermee met kritisch herlezen van een tekst en krijgt tegelijkertijd voorbeelden van de verschillende manieren waarop een schrijftaak uitgewerkt kan worden. Op deze wijze wordt hij zich er bewust van wat een schrijfproduct goed maakt. Een geschikte methode voor het beoordelen van werk van medeleerlingen is de ‘Top - Tip methode’, eventueel gecombineerd met het gebruik van de checklist. In deze methode geven de leerlingen elkaar eerst een compliment (Top) en daarna een verbeterpunt (Tip).

58 **Feedback is cruciaal voor het verbeteren van schrijfvaardigheid. Maar hoe doe je dat?**

Met herlezen, herschrijven en elkaars producten beoordelen wordt feedback van een docent niet overbodig. Door vooraf goed aan te geven wat verwacht wordt van een leerling (checklist) en door de leerlingen te leren teksten van zichzelf of elkaar kritisch te herlezen, wint het geven van feedback aan kracht. De docent kan dan streng zijn bij het aannemen van schrijfproducten. Als het duidelijk is dat de leerling zich niet goed aan de opdracht heeft gehouden of de punten van de checklist niet goed heeft nagelopen, kan de docent de opdracht teruggeven. De docent hoeft daardoor minder tijd te besteden aan de correctie van punten ‘die ze allang zouden moeten weten’.

Pas als het schrijfproduct van de leerling is ingeleverd, komt de feedbackronde van de docent aan de beurt. Leerlingen moeten de correcties van de docent vervolgens verwerken in de tekst, bijvoorbeeld door delen van de tekst opnieuw te schrijven. Dit lijkt tijdrovend, maar levert de meeste leerwinst op voor leerlingen.

Welke schrijfoopdrachten zijn functioneel in het beroeps-onderwijs?

Leerlingen zullen in het dagelijks leven of als beroepsuitoefenaar op mbo-2 niveau niet vaak lange teksten schrijven. Er kunnen redenen zijn om leerlingen werkstukken te laten maken. Bijvoorbeeld om verdieping van het onderwerp te bereiken, of om leerlingen te laten samenwerken. Maar als schrijfoefening ligt het niet voor de hand. Vaker korte en functionele teksten schrijven geeft meer leereffect.

Voor leerlingen in het beroepsonderwijs is het daarom zinvol en motiverend om te oefenen met korte schrijfoopdrachten die passen bij hun toekomstige beroepsuitoefening. Denk hierbij aan zakelijke brieven en e-mails, korte rapportages van praktijkopdrachten, instructies, samenvattingen, casusbeschrijvingen of een advies. Deze opdrachten hoeven niet uit het taalboek te komen. Het is ideaal als de schrijfoopdrachten aansluiten op de vakleer. Door bijvoorbeeld een advies te laten schrijven naar aanleiding van een tekst over gezondheid, of een instructie bij een technische handeling, verwerken leerlingen de leerstof beter en zijn zij vaak beter gemotiveerd. Een andere manier om leerlingen uit te dagen en te motiveren om te schrijven is het creëren van een lezerspubliek binnen of buiten de klas. Daarbij kun je denken aan een jury die de geschreven plannen beoordeelt, een sollicitatiecommissie die brieven beoordeelt of een testgroep die door leerlingen geschreven instructies uitvoert.

Schrijven is een complexe vaardigheid: de schrijver moet gelijktijdig bedenken wat hij wil zeggen, hoe hij dit gaat verwoorden, hoe je de woorden spelt en de zinnen opbouwt, wie de lezer is en wat de lezer al weet en dergelijke. Korte, functionele opdrachten geven leerlingen de gelegenheid het ‘jongleren’ met tekstdoel, tekstvorm, woorden en zinnen voortdurend te oefenen. Hierdoor gaat het schrijven steeds sneller en beter. Door dit structureel oefenen te combineren met het herlezen en herschrijven op basis van tips, ligt succes met schrijven binnen het bereik van iedere leerling.

Werken aan schrijfvaardigheid

- **Geef vaak korte en functionele schrijfp opdrachten.** Zorg ervoor dat doel en publiek herkenbaar zijn, sluit daarom vooral aan bij de beroepsuitoefening.
- **Geef leerlingen een checklist met aanwijzingen** op het gebied van inhoud, vorm, taalverzorging en laat ze die consequent gebruiken.
- **Laat een tekst altijd verbeteren.** Leer leerlingen producten van zichzelf en van elkaar te herlezen én te herschrijven.

Ik vond het wel leuk dat de docent me hier ging helpen met een brief schrijven. Dan leer ik er weer een beetje meer van. Aan de ene kant weet ik de helft al, maar aan de andere kant helpen ze me ermee.

Quincy de Nijs - 3 vmbo - College voor beroepsonderwijs - Purmerend

Verder Lezen

Alons, L. e.a. *Doorgaan met Taal, een handreiking voor het realiseren van een doorgaande taalleerlijn van VMBO naar MBO*. Amsterdam/Utrecht, 2008.

Alons, L. & S. Verhallen. *Opbrengsten Campagne Leersucces vmbo – mbo*. Amsterdam, 2008.

Bolle, T. *Drieslag Taal, praktijkboek Nederlands in het mbo*. Nijmegen, 2009.

Braaksma, M.A.H. *Observational learning in argumentative writing*. Amsterdam: University of Amsterdam, ICO, 2002.

Maa, de, J. *Taal en AKA: een praktische taalwijzer*. Arnhem, 2009.

Nation, I.S.P. *Teaching and Learning Vocabulary*. Newbury House Publishers, New York, 1990.

Verhallen, S. (red.) *Handboek Vaktaal, taalontwikkeling in het vakonderwijs*. Wolters Noordhoff, Groningen, 2003.

Over de Campagne Leersucces zijn de volgende artikelen gepubliceerd:

Alons, L., *Taalcoach helpt collega's een handje*. In: Van 12 tot 18, april 2008.

Alons, L., *Samenwerking loont; er verandert echt iets in de klas*. In: Journaal voor Onderwijsvernieuwing, jaargang 10, nummer 3, 2010.

Verhallen, S., *Samenwerking nodig voor warme overdracht*. In: Van 12 tot 18, februari 2008.

Verhallen, S., *Schoolsucces en taalvaardigheid*. In: Van 12 tot 18, februari 2008.

Verhallen, S., *Taalwinst via stage*. In: Van 12 tot 18, maart 2008.

Verhallen, S. & A. van Kampen, *Nederlands is een vak, ook in beroepsopleiding*. In: Didaktief, nummer 3, 2008.

Voor meer informatie over de Campagne Leersucces zie www.campagneleersucces.nl

Op de website staat aanvullende informatie over de praktijkvoorbeelden op de dvd.

1. Voor meer informatie over deze projectperiode zie: L. Alons, e.a., *Doorgaan met Taal, een handreiking voor het realiseren van een doorlopende taallijn met vmbo naar mbo*, Amsterdam/Utrecht, 2008.

2. L. Alons & S. Verhallen, *Opbrengsten Campagne Leersucces vmbo – mbo*, april 2008.

3. Nation, I.S.P. (1990) *Teaching and Learning Vocabulary*. Newbury House Publishers, New York.

4. M. A.H. Braaksma (2002). *Observational learning in argumentative writing*.